

Kâsım es-Sâmerrâî, "Fennü'l-kaşâş ve'l-kuş-şâş" (İbnü'l-Cevzî, *el-Kuşşâş ve'l-mûzekkirûn* içinde, nşr. Kâsım es-Sâmerrâî), Riyad 1403/1983, s. 25; M. Lutfî es-Sabbâğ, *Târîhu'l-kuş-şâş ve eşeruhûm fi'l-hadîsîn-nebevî ve re'yü'l-'ulemâ' fihim*, Beyrut 1405/1985; Fahreddin Atar, *İslâm Adliye Teşkilatı*, Ankara 1991, s. 112; Hasan Cirit, *Hadiste Vaaz, Kısacılık ve Kussâs* (doktora tezi, 1997), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Mücteba Uğur, "Va'z, Kısacılık ve Hadiste Kussâs", *AÜİFD*, XXVIII (1986), s. 291-326; D. B. Macdonald, "Kıssa", *İA*, VI, 771-774; Ch. Pellat, "Kâşş", *EL²* (İng.), IV, 733-735.

HASAN CİRİT

KUSTÂ b. LÜKÂ

(قسطنطين لوقا)

Kustâ b. Lûkâ el-Ba'lebekkî
(ö. 300/912-13)

Hristiyan mütercim, hekim
ve bilim adamı.

205 (820-21) yılı civarında Grek kökenli hristiyan bir ailenin çocuğu olarak Suriye'nin Ba'lebek (Heliopolis) şehrinde dünyaya geldi. Tahsili hakkında bilgi yoktur. İlim hayatının başlarında Bizans'ın yönetiminde olan Anadolu topraklarını ziyaret etmiş ve memleketine daha sonra Arapça ve Süryânice'ye tercüme edeceği Grekçe eserlerle dönmüştür. Şöhretinin yayılmaya başlamasıyla Bağdat'a çağrılan Kustâ, burada dönemin Abbâsî halifesi Müstaîn - Billâh (862-866) için başta hekimlik olmak üzere çeşitli ilmi hizmetlerde bulunmuştur. Muhtemelen 865'ten önceki bir tarihte yönetici Senhârîb (Sanherib) tarafından Ermenistan'a davet edildi ve buraya yerleşerek hayatının daha sonraki dönemini burada geçirdi. Tecrübeli bir hekim, iyi bir mütercim ve âlim olarak Bağdat'ta kazandığı şöhreti burada da sürdü ve yüksek çevrelerden itibar gördü. Özellikle patrik Ebû'l-Gısrîf'in himayesi altında yaptığı çalışmalar arasında Hz. Muhammed'in nübüvvetiyle ilgili olarak Ebû İsâ Ali b. Yahyâ el-Müneccim'e cevaben yazdığı risâle dikkati çekmektedir. Kustâ b. Lûkâ Ermenistan'da öldü.

Kustâ b. Lûkâ'nın ilmi şahsiyeti hakkında bilgi veren müslüman kaynakları onun Grekçe, Süryânice ve Arapça'ya olan hakimiyetiyle üstlününun akılcılığı özellikle vurgulamaktadır. Tercümelerdeki başarısının yanı sıra tıptaki şöhreti İbnü'n-Ne-dîm tarafından hekim ve mütercim Huneyn b. İshak ile karşılaştırılmıştır (*el-Fihrist*, s. 353). Kustâ b. Lûkâ başta tıp olmak üzere felsefe, aritmetik, geometri, astro-

nomi, mantık ve siyaset gibi alanlarda altmıştan fazla eser kaleme almıştır. Çevirilerinin sayısı da on yediyi bulmaktadır. Tıbbı dair eserlerine Ebû Bekir er-Râzî ve İbnü'l-Cezzâr gibi müslüman hekimlerce başvurulduğu bilinmektedir. Öklid'in *Elementa'sı* üzerine *Kitâb fi şükûki Kitâbi Öklîdis* ile *Risâle fi'stihrâci mesâ'il 'adediyye mine'l-makâleti's-sâlihe min Öklîdis* adlarıyla bilinen yorumları yahut Diophantos'un *Arithmetica'sı* üzerine yaptığı tercüme ve *Tefsîr li-şelâş makâlât ve nısf min Kitâbi Diyûfantîs fi'l-mesâ'il* 'adediyye ismiyle bilinen şerhi matematik konusundaki uzmanlığının birer göstergesidir. Astronomi alanında ise genel konular hakkında yazdıklarının yanı sıra *el-Küretü'n-nücûmiyye* adlı küresel usturlaba dair eseri etkili olmuştur. Kendisinin psikoloji-tıp ilişkilerini açıklayan eski teorilere de ilgi duyduğu anlaşılmaktadır. Nitekim muskaların hastalar üzerindeki olumlu etkisi, karakter farklılıklarının sebebi, nefis ve ruh kavramları arasındaki terminolojik ayrımlar üzerine yazdıkları daha sonra Latin dünyasında yankı uyandırmıştır. Arapça'ya yaptığı, günümüze de ulaşan tercümeleri arasında yer alan İskenderiyeli Heron'un *Mechanica'sı* (*Fî Ref'i'l-eşyâ'i's-sâkile*), Samoslu Aristarchus'un *De Magnitudine et distantia solis et lunae'sı* (*Kitâbü Cirmi'n-neyyireyn li-Aristarhis*), Autolykus'un *De ortu occasione siderum inerrantium'u* (*Kitâbü't-Tulû' ve'l-gurûb li-Utlûkûs*), Hypsicles'in *De ascensionibus'u* (*Kitâbü'l-Metâli' li-lbsiklâvûs*), Bithynialı Theodosius'un *De sphaeris* ve *De habitationibus'u* (*Kitâbü'l-Mesâkin li-Ta'âdusiyûs*) İslâm bilim dünyasına önemli katkılar sağlamıştır. Bu çevirilerden bazıları, Cremonalı Gerard'ın Theodosius tercümelerinde olduğu gibi daha sonra yapılan Latince çevirilere esas teşkil etmiş ve Grek-Latin bilim dünyasını birbirine bağlayan bir köprü oluşturmuştur. Yine Latince'de *Placita Philosophorum* ismiyle bilinen, sözde Plutarkhos'a (aslında Aetius'a) ait, çeşitli filozofların tabiat felsefesine dair görüşlerini içeren *Fi'l-Ârâ'i't-tabî'iyye* adlı tercümesi de Ortaçağ Batı felsefe dünyasında sıkça okunmuştur. Kustâ'nın Latin dünyasına etkisi Arapça tercümeleriyle sınırlı değildir. Telif çalışmaları arasında küresel usturlapla ilgili eserini Stephanus Arnaldus *De sphaera solide* ismiyle, muskalar (veya tılsımlar) üzerine olan eserini de Villanovalı Arnald *De physicis ligaturis*

(*De incantatione*) adıyla Latince'ye çevirmiştir. Özellikle nefis ve ruh kavramlarının farkı üzerine yazdığı (aş. bk.), Johannes Hispelansis tarafından Latince'ye tercüme edilen eserine Albertus Magnus ve Roger Bacon gibi ünlü düşünürler bilhassa Aristo'nun *De Anima* adlı eserinin açıklamaları çerçevesinde başvurmuştur. Onun Latince eserlerde genellikle Costa ben Luca yahut Constabulus şeklinde yazılan ismi Ortaçağ'ın sonlarına doğru oldukça yaygın şekilde bilinmekteydi; ancak eserlerinin sık sık başka yazarlarla, özellikle de Afrikalı Konstantin ile karıştırıldığı belirtilmelidir (*DSB*, XI, 244-246).

Kustâ b. Lûkâ'nın ilmi ve felsefi perspektifi insan bilgisinin birikime dayalı niteliğini esas almaktadır. Ona göre ilâhî bilgi her şeyi kuşattığından, içgüdü ise teorik akla dayanmadığından artmaz. Halbuki insan aklı için bilgi, bilinenden bilinmeye doğru gittikçe artan bir birikimi ifade etmekte ve giderek ilerlemektedir. İnsan aklının ortaya koyduğu çeşitli uygarlık ürünleri arasında felsefe teori ve pratiği kendinde birleştiren yegâne sanattır. Teorik açıdan felsefe, var olan bütün nesnelerin hakikatini konu edinirken pratik açıdan insan nefsinin ıslahıyla meşgul olur. Bu uğraşında başvurduğu alet mantıktır. Son amacı ise insanın kapasitesi elverdiğince Tanrı'ya benzemeye çalışmasıdır. Buna paralel biçimde felsefi ilimleri teorik ve pratik olarak ikiye ayıran Kustâ b. Lûkâ ilk kategoriye fizik, matematik ve metafiziği, ikincisine ahlâk, ev yönetimi ve politikayı koymaktadır (Daiber, *Zeitschrift*, VI [1990], s. 102-110). Onun dile getirilmiş bilgi, teorik araştırma ve araçlı uygulamayı kendinde birleştiren bir sanat olarak gördüğü tıp alanında ortaya koyduğu eserler akılcı yöntemleri esas alan ilmi perspektifin birer ürünüdür; ancak müellifin tıpla büyü uygulamalarını yan yana getirdiği de bilinmektedir. Muskaların tıbbî etkisi üzerine yazdığı bir risâlede bu konuyu ele almış ve etkilerinin tecrübeyle sabit olduğunu ileri sürmüştür. Kustâ'ya göre muskaların etkisi akılcı yöntemlerle açıklanamazsa da gözlemlenebilmektedir. Modern tıp açısından bilim dışı sayılabilecek bu tutumun günümüz anlayışı bakımından anlamlı olan boyutu ise Kustâ'nın muska uygulamalarının hastanın zihninde iyileşeceği yönünde güçlü bir inanç doğurduğunu tesbit etmesidir. Bu yaklaşım onun, bugünün tıbbında "placebo etkisi" denilen olguyu ilk defa tanımlayan hekim olduğunu ortaya koymaktadır (Wilcox-Riddle, I/1 [1995],

s. 2). Uykusuzluk üzerine yazdığı bir risâlede uykusuzluğun mahiyetini anlamak için uykunun mahiyetinin kavranması gerektiğini, uykusuzluğa yol açan sebeplerin ancak bu şekilde çözümlenebileceğini belirtmiştir. Bu çerçevede uyku ve uykusuzluğun mahiyetiyle ilgili yaptığı tesbitler (Kahl, XLIII/2 [1998], s. 313) zamanımızda bilimsel sayılmayan eski tıbbın verilerine dayansa da onun bilimin temeli olan tanım ve sebep fikrine bağlı kaldığını göstermektedir. Ayrıca kendi çağında hâkim olan ruh ve nefis kavramlarının yol açtığı karışıklığı ortadan kaldırmak için bir kavram analizine yöneldiği de bilinmektedir. Kustâ'ya göre ruh kavramı daha ziyade organizma içinde bulunan latif bir cismi ifade etmekte iken nefis kavramı "cismanî olmayan cevher" anlamıyla metafizik bir boyuta sahiptir (*Risâle fi'l-fark beyne'n-nefs ve'r-rûh*, s. 108). Tıptaki mânâsıyla ruh organizmanın mizacıyla yakından ilgili olup herhangi bir organın mizacındaki farklılıklar bu organda bulunan ruhu da etkilemektedir. Ancak Kustâ'ya göre insan karakterlerindeki farklılıkların sebebi sadece bu değildir. İnsan cevherinin doğuştan iyi veya kötü olması yahut sonradan edinilen kültürel alışkanlıklar da bu farklılaşmada etkili olmaktadır (*Kitâbü 'İleli ihtilâfî'n-nâs*, s. 113, 120). Bir hristiyan Melkit olan ve dinî inançlarına bağlı kalan Kustâ b. Lûkâ'nın fikrî çalışmalarında teolojik bir boyut vardır. Kendisi, Ebû İsmâ'îl Ali b. Yahyâ el-Müneccim'in Hz. Muhammed'in nübüvetini "geometrik delil" ile kanıtlamaya çalıştığı bir mektubuna cevap olarak tarihî, edebî, psikolojik deliller ileri sürmüş ve dinî inançlarını savunmuştur (Samir Khalil Samir, s. 112).

Eserleri. 1. *Kitâb fi'l-i'âdâ*. Hastalıkların bulaşması (enfeksiyon) hakkında olup neşri ve Almanca tercümesi Hartmut Fährndrich tarafından gerçekleştirilmiştir (*Abhandlung über die Ansteckung von Qustâ ibn Lûqâ*, Stuttgart 1987). 2. *Risâle fi tedbîri seferî'l-hac*. Hacılar için hazırlanmış on dört bölümden oluşan bir sağlık kılavuzudur (nşr. Gerrit Bos, Leiden 1992). 3. *Kitâb fi's-seher*. Uykusuzluk (insomnia) ve sebeplerine dair olan eseri Oliver Kahl yayımlamış ve İngilizce'ye çevirmiştir (bk. bibl.). 4. *De physicis ligaturis*. Yalnızca Villanova Arnald tarafından yapılan Latince tercümesi mevcut olan eserin bilim tarihi açısından önemini, Latince neşrini ve İngilizce çevirisini Judith Wilcox ile John M. Riddle bir çalışmada ortaya koymuşlardır (bk. bibl.). 5.

Risâle fi'l-fark beyne'r-rûh ve'n-nefs. Müellifin Eflâtun, Aristo, Teofrastus ve Câlî'nus'un ruh hakkındaki görüşlerini derlediği ünlü eseri olup Giuseppe Gabrieli ("La Risalah di Qustâ b. Lûqâ 'Sulla differenza tra lo spirito e l'anima'", *Rendiconti della Reale Accademia dei Lincei*, XIX [Roma 1910], s. 622-655 [İtalyanca tercümesiyle birlikte]), Luvîs Şeyho (bk. bibl.) ve Hilmi Ziya Ülken (*Resâilü'bn Sînâ* [2] içinde [İstanbul 1953], s. 83-108) tarafından neşredilmiştir. Johannes Hispalensis'in yaptığı Latince çeviriyi Carl Sigmund Barach "Costa-Ben-Lucæ, De Differentia Animæ et Spiritus" başlığıyla yayımlamıştır (*Bibliotheca Philosophorum Mediae Aetatis*, Innsbruck 1878, II, 115-139). Hüseyin Aydın'ın "Kustâ b. Lûkâ ve Ruh ile Nefs Arasındaki Ayırım Kitabı" başlığıyla bir makalesi neşredilmiştir (*AÇİFD*, XL [Ankara 1999], s. 387-402). 6. *Kitâbü 'İleli ihtilâfî'n-nâs fi ahlâkühim ve siyerihim ve şehvâtihim ve ihtiyârihim*. Paul Sbath tarafından Fransızca tercümesiyle birlikte yayımlanmıştır (bk. bibl.). 7. *Maqâle fi'l-burhân 'alâ 'amelî hisâbî'l-ḥaṭâ'eyn*. Aritmetiğe dair olan eseri Heinrich Suter Almanca'ya çevirmiştir ("Die Abhandlung Qostâ ben Lûqâs und zwei andere anonyme die Rechnung mit zwei Fehlern und mit der angenommenen Zahl", *Bibliotheca Mathematica*, IX/2 [1908], s. 111-122). 8. *Kitâb fi'l-'amel bi'l-kûretî'n-nücûmiyye*. Usturlabın kullanım yöntemiyle ilgili olup W. H. Worrel tarafından "On the Use of the Celestial Globe" (*ISIS*, XXXV [Baltimore 1944], s. 285-293) başlıklı bir çalışmada özetlenerek incelenmiştir. 9. *Min Kelâmi Qustâ b. Lûkâ*. İlimlerin taksimine dair bu kısa risâleyi Hans Daiber, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bir yazma nüshaya dayanarak (Ayasofya, nr. 4855, vr. 78^b-81^a) Almanca tercümesi ve notlarla birlikte neşretmiştir (bk. bibl.).

Müellifin kütüphanelerde kayıtlı çok sayıda eserinden tıbbî dair olan bazıları da şunlardır: *Risâle fi'l-edviyetî'l-müşhile ve'l-'ilâc bi'l-ishâl*, *Risâle fi't-taḥarruz mine'z-zükâm ve'n-nezelâtî'lletî ta'rizu fi's-ṣitâ'*, *Kitâb fi 'İleli's-ṣa'r*, *Maqâle fi'd-dem*, *Kitâb fi'l-aḥlâtî'l-erba'a ve mâ teṣṭerikü fih*, *Kitâb fi 'İleti'l-mevt füc'eten* (bir listesi için bk. Sezgin, III, 270-274). Matematik ve astronomiye dair eserleri arasında *el-Medḥal ile'l-hendese*, *Kitâbü'l-Medḥal ilâ 'İlmî'n-nücûm*, *Risâle fi mâ yecibü en yukra'e mine'l-mütevessîât kable'l-Macestî* sayılabilir (a.g.e., V, 285-286; VI, 180-182).

Kustâ b. Lûkâ'nın aslı kayıp olan *Me-chanica* tercümesini Carra de Vaux Fransızca tercümesiyle birlikte neşretmiştir (*JA*, IX/1 [1893], s. 386-472; IX/2, s. 152-209, 420-514; daha sonra bu çalışma Donald R. Hill'in girişi ve A. G. Drachman'ın açıklamalarıyla *Les mécaniques ou l'élevateur des corps lourds* adıyla yeniden yayımlanmıştır, Paris 1988). Diophantus tercümesi, Jacques Sesiano tarafından *Books IV to VII of Diophantus' Arithmetica* başlığını taşıyan geniş bir incelemeyle birlikte neşredilmiştir (Paris 1982). *Fi'l-Ârâ'i't-ta-bî'yye* tercümesini Abdurrahman Bedevî yayımlamıştır (*Aristûtâlis fi'n-Nefs*, Kahire 1954, s. 191-227). Aslı yanlış olarak Plutarkhos'a nisbet edilen bu risâlenin Aetius adlı müellifle ilişkisi Hans Daiber tarafından *Aetius Arabus* adlı müstakil bir araştırmada ortaya konmuştur (Wiesbaden 1980). Kustâ'nın Romalı hekim Rufus'tan *Kitâbü'n-Nebîz ve şurbiḥ fi'l-velâ'im* adıyla tercüme ettiği bir risâleyi Hakîm Seyyid Zillurrahman ilim âlemine tanıtmıştır ("Risalah-i Nabidh of Qustâ b. Lûqâ", *Studies in History of Medicine & Science*, IX/3-4 [1985], s. 185-201).

Giuseppe Gabrieli, Kustâ b. Lûkâ'nın hayatı ve eserleri üzerine bir çalışma yapmış ("Nota biobibliografica su Qustâ Ibn Lûqâ", *Rendiconti della Reale Accademia dei Lincei*, XXI [Roma 1912], s. 341-382), Carl Sigmund Barach, Luvîs Şeyho ve Giuseppe Gabrieli'nin yukarıda anılan çalışmaları ile Paul Sbath'ın anılan neşri Fuat Sezgin tarafından tıpkı basım olarak topluca yayımlanmıştır (*Islamic Medicine*, XXXIV, Frankfurt 1996). Kustâ'nın, Ebû İsmâ'îl Ali b. Yahyâ el-Müneccim ile giriştiği teolojik tartışmayla ilgili olarak Khalil Samir ve Paul Nwyia'nın *Une correspondance islamo-chrétienne entre Ibn al-Munaggim, Hunayn Ibn Ishâq et Qustâ Ibn Lûqâ, introduction, texte et traduction* adlı çalışmaları da (Turnhout 1981) burada zikredilmelidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kustâ b. Lûkâ, *Risâle fi'l-fark beyne'n-nefs ve'r-rûh* (nşr. L. Şeyho, *el-Meşrik* içinde), XIV, Beyrut 1911, s. 94-109; a.mlf., *Kitâbü 'İleli ihtilâfî'n-nâs fi ahlâkühim ve siyerihim ve şehvâtihim ve ihtiyârihim*: *Le livre des caractères de Qostâ Ben Louqâ, grand savant et célèbre médecin chrétien au IXe siècle* (nşr. ve trc. P. Sbath, *BIE* içinde), XXIII (1941), s. 113, 120; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüddü), s. 353; İbnü'l-Kiftî, *İḥbârü'l-'ulemâ*, s. 262-263; İbn Ebû Usaybia, *'Uyânü'l-enbâ*, s. 244-245; Sezgin, GAS, III, 270-274; V, 285-286; VI, 180-182; R. Ruth Harvey, "Qustâ Ibn Lûqâ al-Ba'labakkî", *DSB*, XI, 244-246; S. H. Griffith, "Ferith and Reason in Christian Kalâm", *Christian Arabic*

Apologetics during the Abbasid Period (ed. Samir Khalil Samir – J. S. Nielsen), Leiden 1994, s. 5; Samir Khalil Samir, "The Earliest Arab Apology for Christianity", *a.e.*, s. 112; H. Däiber, *Bibliography of Islamic Philosophy*, Leiden 1999, II, 455-456; a.m.f., "Qostâ Ibn Lûqâ [9. JH.] Über Die Einteilung Der Wissenschaften", *Zeitschrift für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften*, VI, Frankfurt 1990, s. 102-110; J. Wilcox – J. M. Riddle, "Qustâ Ibn Lûqâ's Physical Ligatures and the Recognition on the Placebo Effect", *Medieval Encounters*, I/1, Leiden 1995, s. 1-50; O. Kahl, "Qustâ Ibn Lûqâ on Sleeplessness", *JSS*, XLIII/2 (1998), s. 311-326.

İLHAN KUTLUER

KÛSÛNÎ

(القوصوني)

Medyen b. Abdurrahmân
el-Kûsûnî el-Mısırî
(ö. 1044/1634'ten sonra)

Tıp bilgini.

Bağdatlı İsmâil Paşa'nın kaydettiğine göre 969 (1562) yılında tanınmış bir hekim ailesinin çocuğu olarak Kahire'de dünyaya geldi. Sehâvî ailenin Kûsûnî nisbesini, Memlûk emîrlerinden Seyfeddin Kûsûn tarafından Bâbüzüveyle dışında 730 (1330) yılında yaptırılan (Makrîzî, II, 307-308) Câmiu Kûsûn civarında oturması sebebiyle aldığını söyler (*ed-Dav'ü'l-lâmi'*, XI, 222). Dolayısıyla nisbenin Kahire yakınlarındaki Kûsûn adlı köyle (Atâî, s. 196) veya Kosova ile bir ilgisi yoktur (Sellheim, I, 203).

Kûsûnî'nin hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Muhibbî tabipliğinin yanı sıra edip ve tarihçi olduğunu, Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed el-Metbûlî ile Abdurrahman el-Burcî'den çeşitli ilimler ve Şeyh Dâvûd'dan (el-Antâkî) tıp okuduğunu, İbnû's-Sâiğ'den (ö. 1036/1626) sonra da Kahire'de reisületibbâliğe tayin edildiğini yazar. Şehâbeddin el-Hafâcî *Habâya'z-zevâyâ'*sında arkadaşı Kûsûnî'den bahsetmiş, ayrıca kitabında onun isteği üzerine *Ķāmûsü'l-eṭṭebbâ'* adlı eserine yazdığı kendi takrizine de yer vermiştir. Bu takrizi nakleden Muhibbî, bütün araştırmalarına rağmen Kûsûnî'nin ne zaman öldüğü hususunda bilgi bulamadığını, ancak 1044 (1634) yılında hayatta olduğunu öğrendiğini belirtir.

Eserleri. 1. *Ķāmûsü'l-eṭṭebbâ'* ve *nâ-mûsü'l-elibbâ' fi'l-müfredâtî't-ṭbbiyye*. Genel bir tıp sözlüğü olup 1038 (1629) yılında yazılmıştır; Ziriklî'nin verdiği 1044 (1634) tarihi yanlıştır. Müfred ilâçlar ve bunların yapıldığı maddeler, mürekkebe ilâçlar, insan vücudundaki organlar ve

özellikleri, hastalıklar ve sebepleri, belirtileri ve ilâçları hakkında bilgi veren eser Firûzâbâdî'nin *el-Ķāmûsü'l-muḥîṭ*'inin tertibine göre düzenlenmiştir. Daha önce kaleme alınmış tıp kitapları ve sözlüklerden faydalanan müellifin başlıca kaynakları arasında Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, İbn Sîde, İbn Mükerrerem (İbn Manzur), İbn Mektûm ed-Dımaşkı, İbn Sînâ ve Kutbüddîn-i Şîrâzî gibi âlimlerin eserleri bulunmaktadır. Tıp bilgini Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim Edirnevî tarafından Türkçe'ye çevrilen kitabın (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2015) *Dârü'l-kütûbi'z-Zâhiriyye* (nr. 269, 3169), *Dârü'l-kütûbi'l-Mısriyye* (Hidîviyye, nr. 7689), *Nuruosmaniye* (nr. 3566) ve *Süleymaniye* (Hacı Beşir Ağa, nr. 658/1) kütüphanelerinde yazma nüshaları mevcuttur. *Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye*'nin *Dârü'l-kütûbi'z-Zâhiriyye*'deki nüshalardan tıpkıbasımını gerçekleştirdiği eserin (Dımaşk 1399-1400/1979-1980) henüz ilmî neşri yapılmamıştır. 2. *el-Ķavlü'l-enîs ve'd-dür-rü'n-nefis 'alâ manzûmeti's-Şeyḥ er-Re'îs*. İbn Sînâ'nın tabâi-i erbaaya dair *Urcûze fi'l-fuṣûli'l-erba'a* adlı manzum risâlesinin şerhidir (Râgıb Paşa Ktp., nr. 1482). Müellif, 1010 (1601) yılında telif ettiği eserin mukaddimesinde Kahire'deki dârüşşifâda (el-Bimâristânü'l-kebir el-Mansûrî) tabip olduğunu belirtir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan yazma nüshanın (Hüsrev Paşa, nr. 471) sonunda İbn Sînâ'nın anılan manzumesi de ayrıca verilmiştir. 3. *Muḥtaşaru Maḳâlâti Câ-lînûs*. Bu kitabın da mukaddimesinde müellifin Bimâristânü'l-Mansûrî'de tabip olduğu söylenmektedir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2093/7). Kûsûnî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Reyḥânü'l-elbâb ve rî'ânû's-şebâb fi merâtibi'l-âdâb*, *Tayyibâtü'l-ebnâ'* ve *ṭabaḳâtü'l-eṭṭebbâ'*, *Târîḫü Mıṣr*.

BİBLİYOGRAFYA :

Makrîzî, *el-Ḥıṭat*, II, 307-308; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, XI, 222; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, İstanbul, ts., s. 196; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1306; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, IV, 333-334; *Fihristü'l-Kütübhâneti'l-Hidiviyye*, VI, 26-27; *Osmanlı Müellifleri*, III, 236; *Hediyyetü'l-'ârifin*, II, 423; Brockelmann, *GAL*, II, 478; *Suppl.*, II, 492; Sâlâh Muhammed el-Haymî, *Fihrisü maḥṭûṭâti Dâri'l-kütûbi'z-Zâhiriyye*, Dımaşk 1401/1981, II, 397; Ahmed İsa, *Mu'cemü'l-eṭṭebbâ'*, Beyrut 1402/1982, s. 489-490; Şeşen, *Fihrisü maḥṭûṭâti't-ṭbbi'l-İslâmî*, s. 320-321; Ziriklî, *el-A'âm* (Fethullah), VII, 198; R. Sellheim, *Materialien zur Arabischen Literaturgeschichte*, Stuttgart 1987, I, 203, 206; II, 112; Kehmâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Beyrut 1414/1993, III, 839.

AHMET ÖZEL

KUSÛRÎ

(قصوري)

(ö. 1268/1852 civarı)

Saz şairi.

1193 (1779) yılında doğdu. Asıl adı Ömer olup Darende'nin Ayvalı bucağına bağlı Kızılcaşar köyündendir. Adı ilk defa Deliktaşlı Ruhsatî'nin bir manzumesinde, "Kusûrî'nin gözü benzer pınara" mısraında anılmıştır. Eflâtun Cem Güney ve M. Kaya Bilgegil'in yaptığı araştırmalar sonucunda Kusûrî'nin altı defa evlendiği, ailesiyle birlikte Anadolu'da ve Anadolu dışında çeşitli yerlerde dolaştığı tesbit edilmiştir. Uzunca bir süre imamlık yapan şair, zaman zaman bazı tanınmış kişilerden himayesine girmek zorunda kalmıştır. Hayatının sonlarına doğru Şarkışla'nın Altınyayla bucağına bağlı Güzeloğlan köyüne gelmiş ve yetmiş beş yaşlarında burada vefat etmiştir. Şiirlerinden maceralı, sıkıntılı ve ıstırap dolu bir hayat sürdürdüğü anlaşılan şairin hayatının son yıllarında tasavvufa yöneldiği anlaşılmaktadır.

Daha sağlığında geniş bir çevrede şöhrat kazandığı tahmin edilen Kusûrî şiirlerini genellikle koşma ve destan tarzında söylemiş, ancak divan edebiyatı etkisi altında zaman zaman divan, müstezad, gazel ve müseddesler de yazmıştır. Şiirlerinde yaşadığı dönemin ortak zevk, inanış ve düşüncelerini ustalıkla dile getiren şair daha çok aşk, sıla hasreti, devrinden şikâyet ve dünyanın oluşumundaki çeşitli sırlar üzerinde durmuştur. Kusûrî yer yer Âşık Ömer, Gevherî ve Karacaoğlan'ın etkisi altında kalmış, kendisi de başta Gürnlü İrfânî olmak üzere XIX. yüzyılda yayan Şürbî, Darendeli Remzî, Tâlibî, Şevkî, Erzurumlu Emrah ve Ruhsatî gibi şairleri etkilemiştir.

M. Kaya Bilgegil, Kusûrî'nin kendisinde bulunan bir cönkte mevcut doksan üç şiirini kısa bir incelemeyle birlikte yayımlamıştır (bk. bibl.). Kitapta ayrıca Kusûrî'nin oğlu Şürbî'ye ait on şiir bulunmaktadır. Vehbi Cem Aşkun, Kusûrî'nin elli kadar başka şiiri bulunduğunu açıklamışsa da bunlar neşredilmemiştir.

Tezkirelerde asıl adı Ömer, mahlası Kusûrî olan ikinci bir şairden daha söz edilmektedir (ö. 1145/1732). Antep'te kadılık yapan şairin Farsça bilgisi yanında şiir ve inşâda da usta olduğu, Nâbî'nin eserlerini tahmis ve tanzir ettiği, ayrıca Şâhidî'nin *Tuhfe-i Şâhidî*'sine bir tahmisinin bulunduğu belirtilmektedir (*Tezkirelere*